

Eleştirinin Varlık Nedeni

Kaya ÖZSEZGİN

Prof.Dr.,

Sanat Yazarı, Eleştirmen

Bir üst başlık ve genel bir kavram olarak "eleştiri"nin kapsam alanına giren sorunlar, onun alt başlıkları olan ve her biri kendi ilgi alanlarının içerdiği estetik değer ilişkileriyle bağımlı bulunan edebiyat, tiyatro, müzik, plastik sanatlar gibi özel disiplinler açısından ele alındığında, bu genel kavramın sınırları oldukça daralır. Onun da ötesine geçilerek, ilgili disiplinle doğrudan ilişkili ve yapısal nitelikli bir dizgeyle karşılaşılır. Bu noktada genel kavramın bağlayıcı mantığı, özel disiplinin içerdiği teknik ve estetik değerlerle bütünleşse bile, güzellik kavramının o disiplini biçimlendiren "sui generis" değerler hiyerarşisi, kendisiyle başka yan disiplinler arasındaki sınırı kalınlaştırır, onu, doğrudan doğruya kendisiyle bağımlı bir çizgiye getirir.

Eleştiride denektaşı ya da mihenk olarak kullanılan ölçü (ölçüt), ele alınan sanatsal yaratının niteliğine, yapısal düzenine koşut (paralel) olacağından, o da kendi içinde, bağlı bulunduğu disiplin gereği ona özgüdür. Başka bir deyimle, o yaratı türünün ya da onun bağlı bulunduğu disiplinin estetik düzeydeki sorunlarıyla temelden ilişkili olacaktır. Bu "criterion", doğaldır ki saltık biçimde, o disiplinin amaçladığı güzellik bağintılarıyla da iç içe olmak zorundadır.

Kimi zaman tanık olunan çelişkiler ve yanlışlar, bu gerçeğin gözardı edilmesinden ya da unutulmasından kaynaklanıyor.

Konumuz plastik sanatlar olduğuna göre, bu dalın "görsellik" (plastisite) kavramına ilişkin özel yapısal konumuna bu açıdan yaklaştığımızda, karşımıza çıkacak ilk sorun, görselliğin benzeti-benzeşim- ("ressemblance")

*Martin Kippenberger
1985, 125x150 cm.,
Tuval Üzerine Yağlıboya,
Vermik*

*David Hockney
Amerikan Koleksiyoncu
(Fred ve Marcia Weisman)
Tuval Üzerine Akrilik,
214x305 cm.*

bağlamında doğasal kökenli bir ölçütün egemenliği altında değerlendirmeye-yargılamaya-yer bırakmayan bir işlevsellikle yüklü bulunduğu gerçeği olacaktır. Antik gelenekte "mimesis" kavramıyla özdeş tutulan bu sorun, daha sonraki dönemlerin ve tarihsel akış içerisindeki görsel nitelikli yapıtların estetik niteliklerini belirlemekte yanıltıcı yaklaşımlara yol açmış, sanatçının yapıta kimliğini kazandırmakta temel etken olduğu ilkesini geriye itmiş, sanatçıya neredeyse salt "yansıtıcı" olma düzeyinde çok sıradan bir işlev yüklemiştir. Sanat yapıtında, model olarak alınmış olsa bile,

doğayla benzeşiminin şaşmaz bir ölçüt düzeyinde işlem görmesi, eleştirinin ruhuna aykırı olacağı gibi, görselliğin temel mantığına da aykırı düşer. Çağdaş eleştirilerden Eugène Leroy, bundan dolayı, benzerliğin-model olarak dış gerçeklikle benzeşimin-ne bir argüman ne de en azından dialektik bir ölçüt olabileceğini ısrarla öne sürmekte kuşkusuz haklıydı.

Ama gene de yaşanan ortamlarda, bilisiz bir kesimin bu kavramın arkasına

Markus Lüpertz
Siyah-Kırmızı-Sarı,
dithyrambic, 1974,
Tuval Üzerine Yapıştırılmış
Kağıt Üzerine Mürekkep,
Güaj
262x197,5 cm.

Georg Baselitz
Parmakressamı I
Kantal-â lâ
Tuval Üzerine Yağlıboya,
200x132 cm.

gizlenerek sanatçıyı ve sanat yapıtını yargıladıklarına tanık olursa bile, deneyimlerin ve birikimlerin ışığında, hangi döneme ve hangi sanatsal üretim biçimine bağlı olursa olsun bütün gerçek sanat yapıtlarının, gerçeklikle hesaplaşmak gibi ana nitelikli bir sorunla kendilerini bağımlı hissetmiş olduklarını unutmamak gerektiğinin bir kez daha altını çizmek, plastisite kavramının özgül (spesifik) yapısı yönünden de gereklidir.